

УДК 37.013.091.4

АНДРІЙ ТКАЧЕНКО

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ВИЩА ОСВІТА ПЕРШИХ ДЕСЯТИЛІТЬ ХХ СТОЛІТТЯ НА ТЕРЕНАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ: СПЕЦИФІКА ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

Репрезентуються результати аналізу специфічних характеристик розвитку вищої освіти на теренах України упродовж перших двох десятиліть ХХ століття як об'єкту історико-педагогічних пошуків. В процесі дослідження виокремлені та розкриті змістові відмінності таких атрибутивних характеристик еволюції вищої школи означеного часу, як поліморфізм (надзвичайна типологічна різноманітність), контекстність (вся сукупність системних зв'язків історико-педагогічного явища), особливості періодизації (паралельність розвитку вищої освіти в регіонах, відмінних за своєю національно-державною належністю; різноплановість і поліконтекстність історичних подій, гетерохронність процесів суспільного розвитку), тенденції розвитку (збільшення різноманітності типів і загальної кількості вишів; зростання масовості вищої освіти та забезпечення доступу жінок до неї; лібералізація управління вищою освітою тощо).

Ключові слова: історія вищої освіти, вітчизняна система вищої освіти, початок ХХ століття, університет, інститут, історико-педагогічний феномен, державні і приватні виші, жіноча освіта.

Постановка проблеми. Як здобутки вітчизняної вищої школи, так і прогресивні тенденції її сучасного розвитку є закономірним віддзеркаленням певної історико-педагогічної реальності, феноменологія якої традиційно виступає об'єктом зацікавленості вчених. Багато в чому визначальним і знаковим періодом історії університетів та інститутів на теренах сучасної України вважаємо двадцятирічний часовий відрізок – від початку ХХ століття до закінчення визвольних змагань українського народу. Кардинальні зміни в науково-технічній і соціальній царинах, неповторність політичних обставин цієї доби, динамічність її соціально-культурних процесів змушують нас розглядати досліджуваний феномен як унікальний об'єкт історико-педагогічних досліджень. Разом з тим, специфіка обраної теми детермінує відповідні вимоги до методологічного інструментарію, здатного максимально об'єктивно віддзеркалити всі сутнісні та суперечливі моменти її історико-педагогічного дискурсу.

Аналіз досліджень і публікацій. Принципові положення методології сучасної історико-педагогічної науки розкривають М. В. Богуславський, В. М. Галузинський, С. У. Гончаренко, Я. Й. Грицак, Н. М. Гупан, Н. П. Дічек, М. Б. Євтух, Т. К. Завгородня, В. В. Краєвський, В. І. Луговий, В. К. Майборода, О. В. Сухомлинська, М. Д. Ярмаченко та ін. Історію вітчизняної вищої школи початку минулого століття вивчали Л. Л. Білан, О. Б. Гач, В. В. Грачев, С. О. Гущина, Л. В. Корж-Усенко, Л. Ф. Курило, О. А. Лавріненко, Н. М. Левицька, Т. Г. Павлова, Г. В. Фаргучна, І. В. Федосова, Т. А. Удовицька та ін. Аналізу реалій вищої жіночої освіти дореволюційної доби присвятили свої роботи Т. Н. Веселова, В. В. Вірченко, В. А. Добровольська, О. О. Драч, К. А. Кобченко, І. Г. Малинко, О. В. Мельник та ін. Розвиток вітчизняної вищої школи в період революційних подій 1917–1920 років у різний час і з різною мірою політичної тенденційності досліджували В. Ф. Верстюк, Г. Ф. Гринько, Д. І. Дорошенко, О. М. Завальнюк, І. Д. Золотоверхий, О. Д. Зубалій, І. Крилов, С. В. Майборода, О. П. Машевський, О. М. Мироненко, Д. В. Підлісний, Н. Д. Полонська-Василенко, С. П. Постернак, О. П. Реєнт, Н. Ю. Ротар, Я. П. Ряппо, Д. Н. Рященко, С. О. Сірополко, М. М. Собчинська, В. Ф. Солдатенко, Н. А. Сорочан, О. Субтельний, С. І. Штам та ін.

Мета нашої статті полягає в аналізі специфічних характеристик розвитку вищої освіти на теренах України упродовж перших двох десятиліть ХХ століття як об'єкта історико-педагогічного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Для більш глибокого розуміння специфіки означеного феномену зупинимось на висвітленні таких, з нашої точки зору атрибутивних, його характеристик, як поліморфізм, контекстність, особливості періодизації, регулярні ознаки розвитку в певному напрямку (тенденції).

Яскравою рисою системи вищої освіти на українських землях досліджуваного періоду, яка не може не ускладнювати історико-педагогічні узагальнення, є її видова різноманітність. Подібний поліморфізм виражався в одночасному функціонуванні принципово різних систем і форм вищої освіти. Наведемо декілька найбільш важливих критеріальних ознак цієї різноманітності: національна приналежність – Російська імперія (Харківський університет, Київський університет тощо) та Австро-угорська імперія (Чернівецький та Львівський університети); форма власності – державні (Імператорський Київський університет Святого Володимира, Імператорський Новоросійський університет тощо), громадські (Харківські вищі жіночі курси

Товариства взаємодопомоги працюючих жінок, Харківський жіночий медичний інститут тощо) та приватні (Київські вищі жіночі курси А. В. Жекуліної, Харківські вищі жіночі курси Н. Нев'янд тощо); гендерна специфіка – заклади для осіб обох статей (Музично-драматична школа імені М. Лисенка, державні університети у 1906–1908 роках тощо), суто «чоловічі» (Київська духовна академія, університети та технічні вищі до 1906 року та з 1908 по 1916 рік), суто «жіночі» (Одеські, Київські, Харківські вищі жіночі курси, Вищі жіночі курси О. Жекуліної, Харківський жіночий медичний інститут, Харківський жіночий політехнічний інститут, Київський Фребелівський інститут тощо); ступінь універсальності змісту освіти – університети і спеціалізовані вищі (технічні: Київський політехнічний інститут імператора Олександра II, Харківський технологічний інститут імператора Олександра III, Катеринославський гірничий інститут тощо; педагогічні: Київський Фребелівський інститут, Одеські вищі жіночі педагогічні курси тощо; комерційні: Київський комерційний інститут, Харківські вищі комерційні курси тощо; мистецькі: Київська й Одеська консерваторії, Музично-драматична школа імені М. Лисенка тощо; медичні (Харківський жіночий медичний інститут тощо); сільськогосподарські (Харківські вищі жіночі курси сільського господарства й лісівництва), ветеринарні та інші); ступень відкритості: звичайні вищі формалізованого типу (університети та більшість державних інститутів), заклади закритого типу (Київська духовна академія та Ніжинський історико-філологічний інститут князя О. Безбородька) та народні університети (Чернівецький народний університет імені професора С. Смаль-Стоцького, Київський народний університет імені Т. Шевченка тощо).

Також треба зазначити, що вища школа на теренах України в указаний період взагалі не мала такого важливого компонента, як військовий, оскільки всі військові академії Російської імперії розташовувалися виключно в Санкт-Петербурзі, а існуючі на нашій території військові училища (Перше Київське Костянтинівське військове училище, Єлисаветградське кавалерійське училище, Сергіївське артилерійське училище тощо) вищої освіти в той час не надавали.

Хоча поліморфізм, як ми зазначали, обмежує ефективність передусім індуктивних методів наукового пошуку, але одночасно сам по собі він є виявленням певної історико-педагогічної закономірності, вивчення якої теж має свої наукові перспективи.

Поняття контекстності в нашому випадку є формою існування історико-педагогічного явища у всій сукупності його системних зв'язків, яка, з одного боку, визначає всі можливі варіанти категоріальної сутності цього явища, а з іншого, розкриває шляхи його максимально об'єктивного вивчення. Наведемо лише короткі характеристики головних контекстів розвитку української вищої освіти на початку ХХ століття.

Історичний контекст – це особливості історичної ситуації, що склалася у зазначену добу на українських землях і яка значною мірою визначала шляхи розвитку, зміст та базові характеристики вищої освіти. Період, що нас цікавить, є одним із найбільш бурхливих та динамічних в українській історії – це в багатьох сенсах злам епох, час ствердження імперіалізму і бурхливого промислового розвитку, але одночасно він позначений першим глобальним військовим конфліктом та безпрецедентно бурхливими революційними подіями. Закономірно, що як процес, так і результат функціонування вітчизняної вищої школи неодмінно несли на собі помітний відбиток усіх указаних подій.

Політико-адміністративний контекст визначається перш за все різною державною приналежністю окремих територій сучасної України. Крім того, вищі навчальні заклади на її теренах упродовж перших двох десятиліть минулого століття внаслідок військових або політичних чинників могли декілька разів змінити свою належність до різних державних утворень, військово-політичних режимів або зон окупації, що тягло за собою певні зміни в системі відомчого підпорядкування, внутрішньому устрої, змісті і формах навчального процесу, мові викладання тощо.

Соціально-культурний контекст: значне зростання освіченості населення внаслідок збільшення кількості закладів освіти всіх типів і рівнів, небаченого поширення освіти жінок, піднесення загальнокультурного рівня населення; дискусії щодо системи і змісту вищої освіти, її ролі в житті суспільства, автономії університетів тощо.

Правовий контекст: університети і інститути виступали не лише об'єктами або суб'єктами права, вони являли собою доволі специфічне правове поле, що включало систему регулювання правовідносин в галузі вищої освіти, створення нормативно-правової бази (зовнішньої, у вигляді законодавства, урядових розпоряджень, міністерських циркулярів та внутрішньої, що містила університетські статuti, постанови вчених рад та інші документи) та специфічну правову практику.

Проблема періодизації. Надзвичайно динамічний розвиток вищої освіти на українських землях перших двох десятиліть минулого століття, як ми зазначали, пов'язаний із унікальними соціально-історичними особливостями розвитку Росії і Австро-Угорщини того часу, революційними потрясіннями та кардинальними геополітичними змінами: значною лібералізацією університетського життя Російської імперії внаслідок революційних подій 1905–1906 років, трансформацією системи вищої освіти в період революції, Громадянської війни та визвольних змагань українського народу (або Української національно-демократичної революції 1917–1921 років) тощо. Але головна проблема виокремлення етапів досліджуваного явища викликана паралельністю розвитку вищої освіти в регіонах, відмінних передусім за своєю національно-державною належністю – підросійській і півавстрійській Україні. Взагалі питання системного розгляду цього історико-педагогічного феномену залишається доволі дискусійним,

оскільки можливість коректної періодизації, її цілісність і об'єктивність, можливість виокремлення сталих тенденцій обмежуються рівнем тотожності складових досліджуваного явища – систем вищої освіти двох різних країн. Тому, на нашу думку, можна говорити скоріше за окремі періодизаційні схеми, прив'язані до специфіки і етапів розвитку освіти окремо кожного із цих державних утворень.

Важливими історичними віхами, що можуть позначати певні етапи всередині досліджуваного періоду є такі ключові для розвитку вищої школи події, як, наприклад: затверджений імператором Миколою II 27 серпня 1905 р. Указ «Про введення в дію Тимчасових правил про управління вищими навчальними закладами відомства Міністерства народної освіти»; запровадження з 1906 р. в університетах предметної системи навчання замість курсової; легалізація і створення правової бази всіх видів недержавних освітніх установ Правилами про приватні заклади, класи і курси Міністерства народної освіти, що не користуються правами урядових навчальних закладів, затвердженими 1 липня 1914 року; Лютнева революція 1917 року і початок низки реформ в галузі вищої освіти, запроваджених Тимчасовим Урядом Росії та українською Центральною радою; утворення Української Держави (гетьманат П. Скоропадського, квітень–грудень 2018 р.) і її освітні інновації (створення Українських державних університетів в Києві, Катеринославі, Кам'янці-Подільському і Ялті, Історико-філологічного факультету у Полтаві, педінституту у Сумах, інститутів історії, мистецтва, археології у Києві тощо); прихід до влади Директорії Української Народної Республіки (грудень 1918 р. – весна 1919 р.) та впровадження реформ вищої освіти (фінансування відкриття десяти педінститутів, затвердження програми побудови нових університетів в Умані, Сумах, Вінниці та деяких інших містах, продовження політики українізації вищих навчальних закладів і введення безкоштовного навчання для студентів тощо); зміни в системі вищої освіти, ініційовані урядом УСРР у період з весни 1919 р. по кінець 1920 р. (перебудова вищої педагогічної школи, організація доступу до вищої освіти широких верств населення, визнання рівноправності на освіту осіб обох статей, ліквідація наукових ступенів і вчених звань тощо) та інші. Різноманітність і поліконтекстність, як бачимо, доленосних для еволюції вищої освіти історичних подій, гетерохронність процесів суспільного розвитку того часу допускає можливість існування декількох принципово відмінних критеріальних систем її періодизації, що значно ускладнює об'єктивність оцінок цієї еволюції.

Ознаками, що найбільш рельєфно віддзеркалюють специфіку, зміст і сутність того чи того історико-педагогічного явища, як відомо, є сталі тенденції його розвитку. Нижче ми наводимо низку тенденцій еволюції української вищої освіти, що більш або менш помітно виокремилися упродовж зазначеного періоду:

а) Збільшення різноманітності типів і загальної кількості вищих навчальних закладів, спеціальностей у них та форм здобуття вищої освіти. Особливо вагомим кроком до збільшення числа закладів вищої освіти стало масове заснування по багатьох містах Російської імперії приватних вишів, які покликані були надати можливість отримати вищу освіту представникам тих верств населення, які мали національні, статеві або станові обмеження при вступі до державних закладів. З початку 1900-х років на українській території були відкриті або відроджені: Одеські вищі жіночі педагогічні курси (1903 р.), Музично-драматична школа М. В. Лисенка (1904 р.), Київські [вечірні] вищі жіночі курси А. В. Жекуліної (1905 р.), Київські та Одеські вищі жіночі курси, Харківські вищі жіночі курси Н. Нев'янд (1906 р.), Київський Фребелівський інститут, Харківські вищі жіночі курси Товариства взаємодопомоги працюючих жінок (1907 р.), Київські вищі жіночі історико-філологічні курси проф. Довнар-Запольського (1909 р.), Харківський жіночий медичний інститут (1910 р.), Харківські вищі комерційні курси (1912 р.), Катеринославські вищі жіночі курси та Ніжинські історико-філологічні вищі жіночі курси (1916 р.), Харківські вищі жіночі курси сільського господарства й лісівництва (1917 р.) тощо. Паралельно з цим відбувається збільшення числа університетських кафедр і різних допоміжних структурних підрозділів.

б) Зростання масовості вищої освіти та забезпечення доступу жінок до неї. Із збільшенням числа університетів і інститутів помітно розширювалося коло молоді, що отримувала доступ до вищої освіти, при цьому особливо кардинально виріс відсоток жінок, що або вже мали вищу освіту, або знаходилися в процесі здобуття її. Як відомо, Австро-Угорська імперія відкрила двері своїх вишів для жінок ще у 1900 році, в Росії ж право на вступ до університетів в статусі вільних слухачок жінки отримали лише у 1906 р., але впродовж 1908–1916 років доступ до університетів для них знову був заборонений (Гач, 2012, с. 226; Освіта...), тому єдиним способом отримання вищої освіти залишалося навчання на вищих жіночих курсах. Тож масове відкриття закладів подібного типу легітимізувало вищу освіту жінок і кардинально вплинуло на гендерне співвідношення в лавах дипломованих представників інтелігентних професій. Все це неминуло змінювало загальний рівень культури і освіченості населення, збільшувало питому вагу інтелігенції в суспільстві.

в) Лібералізація управління вищою освітою і, як один із її наслідків – демократизація внутрішньоуніверситетського життя. Спричинений революційними подіями в Російській імперії імператорський Указ «Про введення в дію Тимчасових правил про управління вищими навчальними закладами відомства Міністерства народної освіти», затверджений 27 серпня 1905 р., дав потужний поштовх розвитку університетської автономії, саме з ним пов'язані важливі процеси, що відобразилися у всіх головних аспектах діяльності вищої школи: в меті освіти – від підготовки чиновника-функціонера до формування творчої особистості громадянина; у цінностях – свобода викладання, навчання та наукового пошуку, поєднання загальнолюдського і національного; у принципах і підходах – антропоцентризм, гуманізація,

гуманітаризація, культуровідповідність, індивідуалізація, диференціація, інтеграція знань; у стилі взаємин учасників навчального процесу – від авторитарного, що характеризувався домінуванням особистості викладача, до демократичного. Відбувалася також еволюція характеру педагогічного впливу на студентів через заміну каральних форм різноманітними засобами заохочення; якщо раніше за пропуски лекцій без поважних причин або за провал випробувань студенти отримували публічну догану, недопуск до іспитів, поміщалися в карцер, мали сплачувати штраф або відраховувалися, то з початком ХХ століття перевага віддавалася таким засобам позитивного стимулювання їх навчально-пізнавальної діяльності, як державні, громадські і приватні стипендії, грошові премії, нагороди, почесні відгуки визнаних в науці авторитетів тощо (Корж-Усенко, 2017, с. 344, 347).

г) Ускладнення систем викладання, змісту навчання, методичного забезпечення дисциплін у вищій школі. Особливо помітним нововведенням стало запровадження з 1906 року в університетах предметної системи навчання замість курсової, це передбачало необхідність побудови індивідуальної траєкторії навчання студента, розробку індивідуальних навчальних планів з акцентом на самостійній роботі, практичних заняттях, проектній діяльності, власних наукових дослідженнях, дозволяло вільне відвідування лекцій, впроваджувало більш гнучку систему контролю знань, різке зростання питомої ваги елективних дисциплін і спецкурсів. Крім того відбувається значне розширення спектру навчальних дисциплін та інтенсифікація педагогічного процесу у наслідок зростання майже удвічі тижневого навантаження студентів (Корж-Усенко, 2017, с. 329). При цьому варто підкреслити, що більшою інноваційною сприйнятливістю відзначалися приватні вищі.

д) Збільшення питомої ваги практико орієнтованих методів і форм навчання у закладах вищої освіти. Якщо традиційна університетська система навчання передбачала співвідношення годин лекцій і практичних занять по формулі 3:1, то спеціальні вищі школи пропонували в цьому відношенні певний паритет. У цей час у змісті навчання стверджується пріоритет матеріального над формальним, акцентується практична і професійна спрямованість знання, у методиці навчання відбувається відхід від репродуктивних методів, комбінування проектних та лабораторних форм роботи на заняттях.

е) Деклерикалізація змісту освіти за рахунок зростання частки профільних дисциплін. З початком ХХ століття намітилися ознаки до подолання типової для університетів диспропорції в навчальному навантаженні студентів, коли завдяки богослов'ю та історії церкви не вистачало часу на вивчення фахових предметів.

є) Відродження українського національного компоненту у діяльності та змісті освіти вищої школи. Активними поборниками ідеї української національної вищої школи, як відомо, були Х. Алчевська, В. Антонович, Д. Багалій, О. Білецький, В. Барвінський, Б. Грінченко, М. Грушевський, М. Дашкевич, Г. Кайндль, М. Костомаров, І. Крип'якевич, М. Кропивницький, А. Крушельницький, А. Лобода, Т. Лубенець, І. Лучицький, О. Маркевич, М. Міхновський, І. Огієнко, В. Перетц, О. Потебня, Олена Пчілка, С. Русова, С. Сірополько, С. Смаль-Стоцький, М. Сумцов, І. Франко, Г. Хоткевич, С. Шелухін, В. Щербаківський та інші. Саме з їх іменами пов'язана ідея створення вільного українського університету, що своє втілення отримала у 1921 році (Відень, Прага, Мюнхен), збільшення українознавчої насиченості університетських курсів, студентської науки та навчально-методичної літератури, відкриття українських кафедр, апробація української як університетської мови тощо. Треба зауважити, що хоча в підавстрійській Україні всі означені процеси набули набагато більшого розмаху, проте першим справжнім українським вишем початку минулого століття стала відкрита у Києві Музично-драматична школа М. В. Лисенка (Давиденко, 2010, с. 59).

Висновки. Аналіз історико-педагогічної специфіки розвитку вищої освіти на українських землях перших двох десятиліть минулого століття дозволяє виокремити такі змістові відмінності її атрибутивних характеристик: 1) поліморфізм (надзвичайна типологічна різноманітність, критеріями якої є: національна приналежність, форма власності, гендерна специфіка, ступінь універсальності змісту освіти, ступінь відкритості та ін.); 2) контекстність як форма існування історико-педагогічного явища у всій сукупності його системних зв'язків, що визначає всі можливі варіанти його категоріальної сутності (головні контексти: історичний, політико-адміністративний, соціально-культурний, правовий та ін.); 3) особливості періодизації (складність періодизації пов'язана з: паралельністю розвитку вищої освіти в регіонах, відмінних за своєю національно-державною належністю; різноплановістю і поліконтекстністю доленосних для еволюції вищої освіти історичних подій, гетерохронністю тогочасних процесів суспільного розвитку); 4) тенденції розвитку (збільшення різноманітності типів і загальної кількості вищих навчальних закладів, спеціальностей у них та форм здобуття вищої освіти; зростання масовості вищої освіти та забезпечення доступу жінок до неї; лібералізація управління вищою освітою і, як один із її наслідків – демократизація внутрішньоуніверситетського життя; ускладнення систем викладання, змісту навчання, методичного забезпечення дисциплін у вищій школі; збільшення питомої ваги практико орієнтованих методів і форм навчання у закладах вищої освіти; деклерикалізація змісту освіти за рахунок зростання частки профільних дисциплін; відродження українського національного компоненту у діяльності та змісті освіти вищої школи).

Список використаних джерел

Гач О. Б. О правах и правилах частных учебных заведений в дореволюционной России: к истории принятия закона 1914 года / О. Б. Гач // Вестник Томского гос. пед. ун-та, 2012. – Вып. 11 (126). – С. 225–228.

- Давиденко Н. М. Перша українська музично-драматична школа та її організатор – Микола Віталійович Лисенко / Н. М. Давиденко // *Культура і мистецтво у сучасному світі*. – 2010. – Вип. 11. – С. 55–62.
- Корж-Усенко Л. Академічні традиції та інновації: ретроспекція правового поля та практики вітчизняної вищої школи / Л. Корж-Усенко // *Проблеми інноваційного розвитку вищої освіти у глобальному, регіональному та національному контекстах* [Текст] : монографія / МОН України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка / за заг. ред. А. А. Сбрусової та Г. Ю. Ніколаї. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. – С. 324–349.
- Освіта жіноча в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0_%D0%B6%D1%96%D0%BD%D0%BE%D1%87%D0%B0_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96
- Павлова Т. Г. Вищі жіночі курси сільського господарства та лісівництва в Харкові (1907–1919 рр.) / Т. Г. Павлова // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Історія України. – 2008. – Вип. 11. – С. 39–43.
- Підлісний Д. В. Вища школа України в період 1917–1921 рр.: історіографія проблеми / Д. В. Підлісний // *Вісник НТУ «ХП»*. – С. 109–117.
- Удовицька Т. А. Роль Харківського університету в створенні та становленні громадських та приватних навчальних закладів (на початку ХХ ст.) / Т. А. Удовицька // *Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна*. Серія «Історія». – Харків, 2016. – Вип. 52. – 2016. – С. 125–132.

References

- Nach O. B. O pravakh u pravylakh chastnykh uchebnykh zavedeniy v dorevoliutsyonnoi Rossyy: k ystoriy prinyatiya zakona 1914 hoda / O. B. Nach // *Vestnyk Tomskoho hos. ped. un-ta*, 2012. – Вып. 11 (126). – С. 225–228.
- Davydenko N. M. Persha ukrainska muzychno-dramatychna shkola ta yii orhanizator – Mykola Vitaliiovych Lysenko / N. M. Davydenko // *Kultura i mystetstvo u suchasnomu sviti*. – 2010. – Vyp. 11. – С. 55–62.
- Korzh-Usenko L. Akademichni tradytsii ta innovatsii: retrospektsiia pravovoho polia ta praktyky vitchyznianoj vyshchoi shkoly / L. Korzh-Usenko // *Problemy innovatsiinoho rozvytku vyshchoi osvity u hlobalnomu, rehionalnomu ta natsionalnomu kontekstakh* [Tekst] : monohrafiia / MON Ukrainy, Sumskyi derzh. ped. un-t im. A. S. Makarenka / za zah. red. A. A. Sbrueivoi ta H. Yu. Nikolai. – Sumy : Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka, 2017. – С. 324–349.
- Osvita zhinocha v Ukraini [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0_%D0%B6%D1%96%D0%BD%D0%BE%D1%87%D0%B0_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96
- Pavlova T. H. Vyshchi zhinochi kursy silskoho gospodarstva ta lisivnytstva v Kharkovi (1907–1919 rr.) / T. H. Pavlova // *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu imeni V. N. Karazina*. Serii: Istoriia Ukrainy. – 2008. – Vyp. 11. – С. 39–43.
- Pidlisnyi D. V. Vyscha shkola Ukrainy v period 1917–1921 rr.: istoriografiiia problemy / D. V. Pidlisnyi // *Visnyk NTU «KhP»*. – С. 109–117.
- Udovytska T. A. Rol Kharkivskoho universytetu v stvorenni ta stanovlenni hromadskykh ta pryvatnykh navchalnykh zakladiv (na pochatku KhKh st.) / T. A. Udovytska // *Visn. Kharkiv. nats. un-tu im. V. N. Karazina*. Serii «Istoriia». – Kharkiv, 2016. – Vyp. 52. – 2016. – С. 125–132.

TKACHENKO A.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

HIGHER EDUCATION OF THE FIRST DECADE OF THE XX CENTURY ON THE TERENES OF MODERN UKRAINE: SPECIFICATION OF THE HISTORICAL AND PEDAGOGICAL DISCOURSE

The article represents the results of the analysis of specific characteristics of the development of higher education in Ukraine during the first two decades of the 20th century as an object of historical and pedagogical searches. In the course of research, the content differences of such attributive characteristics of the evolution of high school of the specified time as polymorphism (extraordinary typological diversity), context (the whole set of systemic connections of the historical and pedagogical phenomenon), peculiarities of periodization (parallelism of the development of higher education in regions that are different its national-state affiliation, versatility and polycontextuality of historical events, heterochronous processes of social development), trends of development (increased I diversity of types and the total number of higher education; the growth of the mass of higher education and the access of women to it; the liberalization of higher education management, the complication of teaching systems, the content of teaching, methodological provision of disciplines in high school; an increase in the proportion of practice-oriented methods and forms of study in higher education institutions education, decelerization of the content of education by increasing the proportion of profile disciplines, the revival of the Ukrainian national component in the activities and content of higher education education).

Keywords: history of higher education, national system of higher education, the beginning of the 20th century, university, institute, historical and pedagogical phenomenon, state and private higher education, women's education

Стаття надійшла до редакції 22.02.2018 р.